

Obecná škola (německá) Ošelín
1918 – 1941

Inventář

Číslo EL NAD: 1047
Evidenční číslo pomůcky: 266

Obsah

Úvod.....	3
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	6
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	7
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	8
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	9
Inventární seznam.....	10

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farářích či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládáné ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na niž zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z. o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z. o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z. o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorčím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky, byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

V Ošelíně (Oschelin) škola vznikla již v období triviálního školství v r. 1788 a v r. 1814 pro ní byla postavena účelová budova čp. 65. K r. 1838 byla škola zaznamenána pod patronátem náboženského fondu. V r. 1874 byl nákladem 2 100 zlatých objekt školy poprvé upraven.

Ošelín býval centrem poměrně velkého školního obvodu, neboť sem byly vždy přiškoleny ošelínské osady Horní, Střední a Dolní Plezom (Ober-, Mittel- Unter Plesau), a také nedaleké obce Lobzy (Labes) a Řebří (Leiter). Již k r. 1877 byla škola v úředních dokumentech uváděna jako dvoutrídni v čele s řídicím učitelem Wilhelmem Preyem a podučitelem Andreasem Daubkem.

Ještě v 19. stol. se škola stala trojtrídni a konkrétně v roce 1889 se v ní vzdělávalo 223 žáků. Jedna z místností školy nevyhovovala nárokům na výuku, proto byla pronajímána. Pedagogický sbor tehdy tvořili s řídicím učitelem Preyem učitel Johann Lanzendörfer, podučitel Johann Müller a učitelka ručních prací Marie Thurner. Školní budova prošla druhou adaptací v r. 1900 nákladem 8 096 Kč, ale přesto ještě ve 30. letech neměla zaveden vodovod a svítilo se petrolejem.

V r. 1912 školu vedl řídicí učitel Johan Hammerl, působili zde učitelé Franz Flossmann-Kraus a Johann Bayer a industriální učitelka Anna Hammerl. Ve 30. letech školu řídil Albert Wüst a učily Emilie Fiedler-Weber a Anna Hammerl.

Od r. 1873 škola náležela do obvodu školního okresu Stříbro a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala do r. 1938 Okresní školní rada ve Stříbře, poté do r. 1945 Kreisschulamt ve Stříbře.

V Ošelíně pokračovala výuka i po 2. světové válce, učit se začalo hned v září 1945 a do školy žáci z obce a okolí docházeli až do jejího zrušení na konci školního r. 1976/77. Školní budova v současnosti po opravě slouží jako rodinný dům.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálií, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Za dobu činnosti školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však dochovalo jen torzo, 9 třídních katalogů z let 1918 – 1922, 1937 – 1941. Knihy byly převzaty do Státního okresního archivu Tachov z Obecního úřadu Svojsín dne 1. června 2000 (číslo přírůstku 13/2000) a přiřazeny k souboru Školy Ošelín EL JAF 246. V rámci inventarizace uvedeného souboru, který byl následně určen jako Základní devítiletá škola, pak byly archiválie NOŠ vyčleněny a pro tohoto původce byl založen vlastní EL NAD 1047. Ostatní agenda školy je dosud nezvěstná.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Na počátku inventarizačních prací byla identifikována a vytříděna agenda Místní školní rady Ošelín: torzo protokolů ze schůzí z let 1931 – 1933, pokladní kniha včetně dokladů z let

1934 - 1942 a matrika žáků z let 1916 – 1945 (1946). Následně byl pro tohoto původce založen vlastní EL NAD 1083. Metráž souboru NOS Ošelín byla přemanipulováním a oddělením archiválií MŠR Ošelín zmenšena na 0,12 bm.

V archivním souboru Obecná škola (německá) Ošelín jsou uloženy třídní katalogy z let 1918 – 1922, 1937 – 1941.

Do inventarizace byl zahrnut veškerý archivní materiál původce. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

Ve škole bezpochyby bývala systematicky vedena spisovna a jednotlivé dokumenty bývaly předpisově evidovány. Signaturami jsou na titulních stranách označeny katalogy ze školních let 1937/38 (Inv. Nr. IV/32) a 1938/39 (Nr. des Inv.: IV/34). Třídnímu katalogu z let 1918 – 1922 chybí titulní list, takže není možné zjistit o jaké třídy se jedná.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné písemnosti k vnitřní skartaci.

Dochované archiválie jsou kategorie II.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru je dobrý, u pouze nejstaršího katalogu byla kdysi odtržena část desek a některých listů.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Celý archivní soubor je badatelsky velmi omezeně využitelným zdrojem informací ke studiu dějin školy, resp. školního obvodu. S archiváliemi dochovanými v souboru Základní devítiletá škola Ošelín společně ilustrují více než stoletou éru obecního školství. Vhodně doplňuje informace obsažené v ostatních souborech ošelínských původců: Archiv obce, Místní národní výbor a Farní úřad. Může posloužit i ke zpracování dějin regionu z řady úhlů pohledu. Archiválie obsahují údaje, které lze využít např. i k národnostním, sociálním, demografickým a dalším tématům.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie souboru Obecná škola (německá) Ošelín 1918 – 1941 uspořádala a inventární seznam vypracovala v prosinci 2006 Dana Bízová. Revizi inventárního seznamu provedla, úvod napsala a inventář sestavila v listopadu 2007 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 3. března 2008

Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

- Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1912
Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1924
Der Heimatkreis Mies, Land und Leute an Miesa und Radbusa, Dinkelsbühl, 1962
Die Gemeinden des Landkreises Mies, Dinkelsbühl 1975
Dobeš J., Hledíková Z., Janák J.: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005
Havelka F., Placht O.: Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934
Národní archiv, Zemská školní rada v Praze, inv. č. 588, matriky škol-okres Stříbro, k. č. 291
Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889
Rozvoj socialistického školství na Tachovsku, Tachov 1981
Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934
Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1891
Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877
Sommer J. G.: Das Königreich Böhmen – 6. Band Pilsner Kreis, Praha 1838
Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

čp.	číslo popisné
JAF	Jednotný archivní fond
l.	léta
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
NAD	Národní archivní dědictví
r.	rok
pres.	presidiální
Ř. z.	Říšský zákoník
Z. z.	Zemský zákoník

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jednotka
Úřední knihy			
1	Třídní katalog	1918 – 1922	K 1
2	Třídní katalog 3. třída (Ausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – III. Klasse)	1937 – 1938	K 2
3	Třídní katalog 4. třída (Ausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – IV. Klasse)	1937 – 1938	K 3
4	Třídní katalog 2. třída (Ausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – II. Klasse)	1938 – 1939	K 4
5	Třídní katalog 3. třída (Ausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – III. Klasse)	1938 – 1939	K 5
6	Třídní katalog 4. třída (Ausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – IV. Klasse)	1938 – 1939	K 6
7	Třídní katalog 1. třída (Klassenausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – I. Klasse)	1939 – 1940	K 7
8	Třídní katalog 2. třída (Klassenausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – II. Klasse)	1939 – 1940	K 8
9	Třídní katalog 3. třída (Klassenausweis über Schulbesuch und Fortgang der Schüler – III. Klasse)	1940 – 1941	K 9

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Ošelín
Značka archivního souboru:	NOŠ Ošelín
Časový rozsah:	1918 – 1941
Počet evidenčních jednotek:	9 úředních knih
Počet inventárních jednotek:	9
Rozsah bm:	0,12
Stav ke dni:	3. března 2008
Archivní soubor zpracovaly:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavily:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	5
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl